

<http://doi.org/10.31861/pytlit2024.109.058>

УДК 821.111-312.1

ПАРАРЕАЛЬНІСТЬ ЯК СТРУКТУРНО-СМІЛОВА СКЛАДОВА ТЕКСТІВ ФЕНТЕЗІЙНОГО ЖАНРУ

Альона Матійчак

orcid.org/0000-0002-8190-0427

a.matiychak@chnu.edu.ua

Кандидатка філологічних наук, доцентка

*Кафедра іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

Оксана Марчук

orcid.org/0000-0002-9216-244X

ok.marchuk@chnu.edu.ua

Кандидатка філологічних наук, асистентка

*Кафедра іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

Анотація. Стаття вмотивована новими перспективами розширення меж аналізу текстів фентезі. Оскільки тематичний контекст жанру фентезі надзвичайно широкий, дослідження зосереджено в площині базових структурно-семантичних компонентів, зокрема парареальності, як змінної величини просторово-часового континууму. Досліджується специфіка парареальностей у текстах Дж. К. Роулінг і С. Кларк. Спільною текстуальною ознакою творів обидвох письменниць є співіснування паралельних реальностей з одвічним протистоянням добра і зла. Проте Дж. К. Роулінг пропонує новий, повністю фентезійний світ, продукт вигаданих реалій із характерною невизначеністю географічної та часової специфіки. Натомість у романі С. Кларк “Jonathan Strange & Mr. Norrell” чітко окреслене поєднання історичної та авторської контекстуалізації (історичний роман про наполеонівські війни та автентична міфопоетика). Специфіка

тематичних, герменевтичних і стилістичних компонентів історичного фентезі Сюзанни Кларк “Jonathan Strange & Mr. Norrell” за чинниками конвергенції реальної історії та фентезійного формату свідчить про перехід від екземпліфікаційної до модуляційної жанрової ідентифікації в усій повноті її гіпертекстуальних зв’язків: імітація історичного роману, у поєднанні з творами малої форми (міфами, легендами, казками, квазіісторичними оповідями), використання міфологічних структур і образів, стилізованих під кельтський фольклор, а також трансформація в альтернативну історію. Загалом роман С. Кларк розглядається як жанрова варіація фентезі зі свідомою заміною історичних подій та загальноприйнятих явищ гіпотетичними варіаціями на тлі симульованих парареальностей.

Ключові слова: фентезі; магія; парареальність; міфопоетика; смислова структура; жанрова варіативність.

Разом із тим, як ХХІ століття набирає обертів і реалії сьогодення визначають специфіку сучасної літератури, жанр фентезі із притаманними йому вигаданими паралельними світами та жанровою варіативністю не полишає провідних позицій у популярній культурі англomовного світу. Утім, історична складова також продовжує залишатися важливою частиною англійської художньої прози. Поєднання минулого й сучасного, культурне розмаїття не лише позитивно впливають на розвиток жанру, але й створюють нові можливості для продуктивного функціонування жанру фентезі в його варіативності як прояву художньої комунікації мистецтва.

Сучасні дослідження виявляють неабиякий інтерес до проблематики жанру фентезі, особливо щодо становлення цього жанру та його національних ресурсів, які опинилися у полі зору широкого кола дослідників (Alton 2009; Armitt 2005; Barron 1990; Marcus 2006; Mathews 2002; Timmerman 1983; Wolf 2012).

Тексти жанру фентезі зазвичай мають специфічну смислову структуру, яка відображає основні теми, мотиви та елементи цього жанру. Головними ознаками жанру фентезі є фантастичні чинники, що формують внутрішню обстановку, а послідовна тема жанру – запозичення з міфології та фольклору. (Clute 1997: с. 338; Dundes 2007). Фентезійний формат передбачає магію, чари, заклинання,

магічні артефакти та надприродні явища. Ці компоненти можуть бути ключовими елементами сюжету або просто частиною фону, але зазвичай вони надають тексту містичного та фантастичного колориту. Така структура допускає наявність всіляких фантастичних елементів, як латентних, так і активних у реальному світі. Це може бути й вигаданий світ, невід'ємною частиною якого є такі складові.

Фентезі часто експлуатує теми дружби, відданості, влади, володарства, моралі, любові, віри та ін. Важливу роль тут відіграє символіка, представляючи певні ідеї або концепції через образи та метафори.

Оскільки тематичний контекст жанру фентезі надзвичайно розлогий, виникає потреба сфокусувати дослідження в площині базових структурно-смілових складових, зокрема парареальності як перемінної величини просторово-часового континууму.

Автори перших творів фентезі – Р. Говард, Г. Ф. Лавкрафт, Дж. Р. Р. Толкін – багато в чому спиралися на сюжети й образи міфів і легенд, інтерпретуючи їх у власний спосіб. Суворе дотримання канонів усталеної міфологічної системи або створення автором власного міфу визначає структуру жанру в його варіативності. Зокрема, смисловими ознаками та ключовими компонентами «Володаря перснів» Дж. Р. Р. Толкіна постають міфологічні та середньовічні мотиви, особливості народних казок, циклічна структура оповіді, вигадана Земля Гобітів, героїчні постаті, привиди, орки, ельфи, чарівники. Для фентезійного циклу «Хроніки Нарнії» Клайва Льюїса характерне співіснування чарівного та реального світів із порталом між ними, боротьба добра зі злом, тварини, що розмовляють, міфічні істоти та розумні дерева. Героїчне фентезі Роберта Говарда натомість вирізняється окресленням псевдоісторичної «Гіборійської доби» у вигаданому часовому вимірі: руйнування Атлантиди, звитяги кімерійця Конана.

Як бачимо, структурні чинники допомагають створювати унікальні фентезійні світи, які ведуть читачів у захоплюючі пригоди та відкривають нові можливості для уяви. Переважно відображається вигаданий світ, що відрізняється від реального. Це і середньовічний уявний світ, сучасний фантастичний світ або навіть космічний фентезійний світ. Автори часто створюють складні та деталізовані всесвіти з власною історією, міфологією,

технологіями, мовами та культурою або пропонують свою альтернативну історію.

Альтернативна історія (alternate history) та фентезі (fantasy) – це різні, але іноді переплетені жанри, які часом утворюють унікальні компіляції. Зокрема, альтернативна історія фокусується на тому, що відбувається, якщо певні історичні події розвиваються інакше, ніж в реальному світі. А саме експлоруються альтернативні варіанти історії, що могли би відбутися за інших ключових рішень, подій або впливу чинників, які в реальності не враховувалися. Альтернативна історія переважно розглядає політичні, воєнні, культурні та технологічні аспекти минулих подій, а також висвітлює соціальні наслідки таких змін.

Фентезі дозволяє авторам створити унікальні світи та вигадані реалізації, де можливість магії та фантастичних подій необмежена завдяки альтернативним варіантам. Наприклад, автор може створити альтернативну версію історії, де магія, міфічні істоти та інші фантастичні елементи є складовою частиною світу. Це може бути уявний середньовічний світ, де магія існує поруч із реальними історичними подіями, або альтернативна сучасність, де магичні створіння та явища впливають на сучасний світ.

Одним із відомих прикладів такого поєднання є серія книг Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер». Фентезійний світ «Гаррі Поттера» містить елементи альтернативної історії, де магичний світ існує поряд зі світом маглів (немагічних людей). У всесвіті Роулінг маги та відьми живуть поруч із маглами протягом усієї історії, але їх існування залишається майже невідомим для маглів, в чий світ маги нерідко навідуються:

It took Harry several days to get used to his strange new freedom. Never before had he been able to get up whenever he wanted or eat whatever he fancied. He could even go wherever he pleased, as long as it was in Diagon Alley, and as this long-cobbled street was packed with the most fascinating wizarding shops in the world, Harry felt no desire to break his word to Fudge and stray back into the Muggle world (Rowling 2004: c. 25).

Серія розгортається у сучасному, але паралельному світі, де магичні елементи існують поруч зі звичайним життям. Школа чарів

і чаклунства Хогвартс слугує основним місцем дії, пропонуючи поєднання традиційних шкільних предметів із магічними курсами. Магічна спільнота має власну історію, уряд та конфлікти, такі як періоди могутності та падіння темного чарівника Волдеморта, чий ідеологія та дії паралельні реальним тоталітарним режимам.

Завдяки подвійній адресованості (звернення до дитячої і дорослої аудиторії, до освіченого і масового читача) (Anatol 2003), інтертекстуальності та синтезу складників жанру фольклорної казки та наступності традиції англійської літературної казки, міфу (Карп 2016) семилогія Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер» розвиває опозиції при зображенні чарівного світу в художньому текстовому просторі фентезі.

Світ (world) є безумовно важливим складником у творчості Дж. К. Роулінг. Авторка ретельно вибудовує й описує дивні й незнайомі світи, які мають свою культуру, расу, релігію, історію, погоду, одяг, їжу, музику.

Harry had been on the Gryffindor House Quidditch team ever since his first year at Hogwarts and owned one of the best racing brooms in the world, a Firebolt. Flying came more naturally to Harry than anything else in the magical world, and he played in the position of Seeker on the Gryffindor House team (Rowling 2000: с. 69–70).

Коли йдеться про побудову світу, авторка доповнює його тваринами і рослинами (various magic animals, plants), які є ключовими елементами. У наведеному прикладі міфічна тварина єдиноріг сприймається як буденна реальність:

Professor Grubbly-Plank's voice carried over to the boys; the girls were all clustered around the unicorn now, stroking it. Harry was so angry that the Daily Prophet article shook in his hands as he turned to stare unseeingly at the unicorn, whose many magical properties Professor Grubbly-Plank was now enumerating in a loud voice, so that the boys could hear too (Rowling 2000: с. 486).

Послугуючись принципом перевертання (misinterpretation), авторську модель світу подано в художньому тексті (художній простір (Бехта 2013)), як середовище концептуалізації й мислення (ментальний простір (Fausonnier 1994)), як частину концептосфери,

вираженої мовними знаками (лексико-семантичний простір (Гак 1976)). Застосовуючи реалістичну манеру наративу, Дж. К. Роулінг змальовує Вторинний світ радше жорстоким, аніж романтичним.

Подібна тенденція спостерігається також у історичному фентезі Сюзанни Кларк, авторки роману “Jonathan Strange & Mr. Norrell” (2004) – альтернативної історії Англії початку XIX ст. Цікавою особливістю, що відрізняє цей твір від інших альтернативних світів, створених британськими письменниками на тлі загальних тенденцій мультикультуралізму, є повернення до теми англійської національної ідентичності (Englishness) та суто англійського мікрокосму, кельтської міфології та британської історії, культури і звичаїв у новій художній площині, де гармонійно співіснують паралельні світи. Тобто віхи реальної англійської історії, зокрема буремна епоха правління короля Георга III (1760–1820), безпосередньо пов’язані зі світовими революційними подіями: відокремлення від Британської Корони американських колоній та утворення США, Велика французька революція, наполеонівські війни тощо переплітаються з альтернативною історією англійської магії та загадковим, химерним світом фей та ельфів (“Land of Faerie”). Альтернативний містичний світ існує поруч, за крок від реальності. І це не лагідна казкова країна, а підступний, деколи навіть моторошний край, що заманює, заплутує й не відпускає своїх бранців. До речі, С. Кларк акцентує найбільш драматичний період правління англійського монарха, тобто після 1811, коли через психічну хворобу Георга III над ним було встановлене регентство. Божевілля короля не тільки відіграє в романі роль реального історичного факту, але й чудово передає інтенції фентезійного жанру.

Лейтмотивом твору є стосунки двох практикуючих чарівників: Гілберта Норрела та його учня, а згодом і суперника Джонатана Стренджа. Саме вони намагаються відродити англійську практичну магію, яку в XIX ст. фактично приєднали до розряду академічних знань, і яка вже стала історією. Пройшло багато століть із часів Короля-Ворона (The Raven King) XII–XIV ст. та його наступників ауреатів (Aureate magicians of the Golden Age) XV–XVI ст. і вже майже не залишилося магів-джентльменів, здатних на справжні дива. Отже, цілком протилежні за характером та у своєму розумінні

магічної науки протагоністи Норрел (пихатий консерватор, егоїстичний бібліоман) і Стрендж (непослідовний, легковажний, проте обдарований новатор-самоук) об'єднують зусилля, намагаючись змусити давню магію працювати на користь Англії у війні з Наполеоном. Вони влаштовують французькій армії масові галюцинації та змінюють ландшафти бойових дій. Наслідки магічного втручання часто виявляються далекими від замисленого й непоправними, іноді кумедними або, навпаки, жахливими. Такі історичні особи, як Наполеон, лорд Ліверпуль, герцог Веллінгтон, лорд Байрон, подружжя Шеллі, сумнозвісний король Георг III, та інші історичні особи виявляються втягненими у магічний коловорот подій разом з магами-протагоністами та головним антагоністом роману – підступним «джентльменом з волоссям як пух відцвілого чортополоху» (“a gentleman with a thistle-down hair”) із таємничого надприродного світу ельфів (“otherworld”). До речі, цей король-ельф виявляє свою приязнь до «безіменного раба» (“nameless slave”) – темношкірого слуги Стівена Блека, якому пророкує долю короля Англії, а той, натомість, стане королем у світі ельфів, знищивши свого настирливого покровителя, і нарешті змінить гнітючі звичаї королівства «Втраченої надії» (“Lost Hope”).

Непримиренність переконань Норрела та Стренджа стосовно магії, завдяки підступним втручанням ельфа, з часом посилюється й доходить до межі, коли англійське суспільство розколюється на стренджистів та норрелістів (Strangites and Norrellites). Епонімічність прізвищ протагоністів свідчить про відчутний вплив магії на суспільство, стомлене від недолугого правління уряду, тривалої війни, політичних та салонних інтриг, а їх об'єднання заради спільної мети віщує наближення Вікторіанської доби з встановленням нових суспільних цінностей та інтенсивним розвитком науки і техніки.

Відтворюючи життя Англії з 1806 по 1817 рік з його історичними перипетіями та побутовим колоритом, Кларк паралельно вигадує історію магії Джона Аскгласса (John Uskglass) – міфологічного персонажа – так зв. Короля-Ворона, до володінь якого, як зазначається в романі, три століття поспіль належала не лише вся Північна Англія, але й чарівні королівства. Вигаданий магічний простір шириться й за межами основного тексту роману

в численних примітках зі стилізованими легендами і казками та бібліографічних відсиланнях до неіснуючих магічних книг, використання давніх заклинань та подорожей у світ чаклунства (the world of faerie), які, по суті, додають багатшаровості твору і являють собою історії в історіях, переконуючи читачів в існуванні справжньої англійської магії. Причому магії настільки сильної, що вона здатна діяти не лише на землях старої доброї Англії, але й в інших країнах – Бельгії, Франції, Іспанії, Італії тощо.

Історії про магичні книги, оживання статуй у соборах, магичне воскресіння з мертвих прекрасної леді Поул ціною половини її життя (“half-life”), її відтятий мізинець, як запурука угоди із ельфом, пророцтво чародія-волоцюги Вінкулюса (Clarke 2004: с. 87–88), гадання на марсельському таро слуги Норрела Чілдермаса (Clarke 2004: с. 135–138), химерні нічні бали у світі ельфів, підступне викрадення ельфом Аребелли дружини Стренджа, оповитий чаклунським мороком квартал Венеції тощо, поряд із надзвичайно поетичними описами англійської природи зі зграями чорних воронів, пустищами, порослими вересом, дощами і туманами, калюжами-дзеркалами, що є порталами до іншого світу, – все це створює неповторну чаруючу атмосферу магичного часопростору. До прикладу, читаємо в романі:

Each puddle became a silver mirror for the blank, winter sky. ... He felt as if he might pass through any of those mirror-doors and find himself in one of the other worlds which once bordered upon England (Clarke 2004: с. 513).

(Кожна калюжа стала срібним дзеркалом чистого зимового неба... Він відчував, як міг би пройти крізь ці дзеркала-двері й опинитися в одному з тих світів, що колись межували з Англією).

Вражає не лише потужний магичний колорит, але й реальність відображення подій та розлога проблематика твору. Легко і ненав’язливо Кларк пропонує своїм читачам цілий сонм питань: расових (проблеми рабства та колонізації), політичних (політичні чвари, неодностайність уряду стосовно питань зовнішньої та внутрішньої політики Англії часів регентства), класових (традиційна розшарованість англійського суспільства на аристократію, вищий та нижчий середній клас, прислугу, простий люд), гендерних (роль

і місце жінки у суспільстві) та ін. Тонке відчуття побуту і звичаїв епохи, м'яка іронія, що буквально пронизує чи не кожен рядок твору, тонкий, суто англійський, гумор, сатира на псевдонаукові кола (суперечка магів-теоретиків із практикуючими чарівниками), а також відтворення художньої манери та стилю англійських письменників ХІХ ст. справляють враження оригінальної жанрової структури. В ній основна сюжетна лінія співпраці-суперництва двох практикуючих магів постійно перекривається цілком самодостатніми, повноцінними історіями другорядних персонажів або ж взагалі окремими цільними творами малої форми: стилізованими казками і міфами про магів та ельфів (Clarke 2004: с. 43–44, 161–162, 224, 349), баладами (ballad “The Raven King”) (Clarke 2004: с. 23) легендами (Clarke 2004: с. 28, 175–177, 181–182, 271, 543), тлумаченням магічних ритуалів, звичаїв та заклинань (Clarke 2004: с. 280, 297, 325, 356, 418, 455, 462, 514, 518, 558, 559), переказами історичних та псевдоісторичних подій (Clarke 2004: с. 200, 208–209; 226, 248, 322, 396), листами, розповідями про самовидців, які бачили Короля-Ворона (Clarke 2004: с. 309), тощо.

Органічне поєднання салонної прози аристократичної Англії з фольклорними оповідками змінює горизонт читацького сприйняття, коли описи світських раутів та балів наганяють не нудьгу, а жах; коли ельфи постають не доброзичливими казковими створіннями, а безпринципними істотами, що не знають жалю; де сама природа відіграє активну роль у містичному дійстві життя:

...the sky looked at him. He felt the earth shrug because it felt him upon its back. The sky spoke to him. It was a language he had never heard before. He was not even certain there were words. Perhaps it only spoke to him in the black writing the birds made. He was small and unprotected and there was no escape. He was caught between earth and sky as if cupped between two hands. They could crush him if they chose. The sky spoke to him again (Clarke 2004: с. 372).

(...небо дивилося на нього. Він помітив, як земля здригнулася, відчувши його на своїй спині. Небо говорило до нього. Це була мова, якої він раніше не чув. Він навіть не був впевнений, чи то були слова, чи чорні письмена птахів, якими промовляло небо. Він був маленьким, незахищеним і не мав куди тікати. Земля і небо стискали його, немов в долонях. Якби схотіли, то розтропили б. Небо заговорило знову...).

Характерною ознакою авторського художнього стилю є компіляція різних типів мовлення: високого (поетичного), квазінаукового (лаконічного із численними запозиченнями з латини), нейтрального (розмовного), а також просторічного й архаїчного. Як приклад наведемо такий уривок:

Nay, lad. He is as blue as thou art black. Eh! I have a black lad and a blue fella in my cart! I niver heard o' anyone that did that before. Now if to see a black lad is good luck – which it must be, like cats – then to see a black lad and a blue fella together in one place ought to mean summat. But what? (Clarke 2004: c. 389).

По-перше, пояснення потребує сам зміст наведеного епізоду, який без контексту важко зрозуміти. Тут йдеться про розмову забобонного англійського селянина з темношкірим слугою Стівеном, якого він відповідно називає чорним (black), а зустріч із ним вважає добрим знаком. Для нього це все одно, що зустріти чорну кішку. Щодо синього (blue) чоловіка на його возі, то ним виявляється чародій-волоцюга Вінкулюс. А синім він став, коли, хильнувши зайвого, побився об заклад та з'їв магічну книгу, за що був покараний: усе його тіло вкрилося магічними письменами синього кольору. Проте тут нас цікавить не стільки зміст, скільки сама мова, багата на просторіччя (lad – young man; fellar – fellow; niver – never; o' – of; summat – somewhat), які ще зустрічаються в неформальному спілкуванні, та застарілі слова (nay – no; thou – you; art – are), які вже практично не використовуються у розмовній мові.

Отже, специфіка тематичних, герменевтичних, стилістичних та метафізичних компонентів роману С. Кларк свідчить, що текстуальні ознаки твору англійської письменниці вказують також на жанр літературного пастишу. Тому, аналізуючи цей твір, варто врахувати й концепцію французького філософа Ж.-М. Шеффера стосовно аналітичної класифікації способів визначення жанрових форм: «жанрова ідентичність тексту за певних обставин і до певної міри контекстуально варіативна, тобто залежить від транстекстуального, загалом історичного оточення, де цей текст реалізується чи реактуалізується як акт комунікації» (Шеффер 2010: с. 133–134). У випадку Сюзанни Кларк ідеться про варіативність жанрової співвіднесеності текстуальних ознак, властивих різним

історичним епохам, зокрема рецепції текстуальних зразків доби англійського романтизму автором початку ХХІ ст. та сучасними читачами. Так, уживання архаїзмів як типова ознака історичного роману; релевантність теми божевілля як до жанру психологічного роману, так і до фентезі, реактуалізація кельтської міфології, розширення герменевтичного поля завдяки ідеї паралельних світів та альтернативної історії – всі ці жанрові трансформації, висловлюючись термінологією Шеффера, пов'язані зі «зміною транстекстуального та історичного горизонту» (Шеффер 2010: с. 136) та «феноменом жанрової ретроактивності» (Шеффер 2010: с. 145).

Окрім того, у творі С. Кларк є безліч алюзій на романи Ч. Діккенса, В. М. Теккерея, Дж. Остін, на твори представників англійського романтизму (ба більше, Дж. Г. Байрон з'являється на сторінках роману ще й як персонаж, а П. Б. Шеллі, М. Шеллі та В. Скотт побіжно згадуються як учасники подій у романі). Відзначимо ще й безпосередні посилання на таких авторів готичного жанру, як А. Радкліфф, В. Бекфорд, М. Льюїс. Помітна також схожість із поетикою діалогів О. Вайлда, не кажучи про численні паралелі, які можна проводити зі зразками британського фольклору та творами представників жанру фентезі, насамперед Дж. Р. Р. Толкіна та Дж. К. Роулінг (Maguire 2004; Miller 2004; Shulman 2004). Загалом, вкладання цілком реальних життєвих ситуацій у магічний контекст змінює вектор проблематики, а водночас жанрової форми твору.

Недаремно критики називають роман Сюзанни Кларк то фентезі-реалізмом та літературною грою, то поєднанням достеменно вивченого історичного роману та фентезі з комедією звичаїв (“a blend of meticulously researched historical fiction and imaginative fantasy, sprinkled here and there with biting social comedy” (Miller 2004), то пастишем салонного реалізму романів Джейн Остін (“drawing-room realism of a Jane Austen novel”) (Robinson 2004), грайливим поєднанням фентезі з історичним романом (“historical fantasy novel”) (Stevenson 2004), навіть міфопоетичною історією (“mythopoetic history”) (Maguire 2004).

Як не парадоксально, усі ці визначення цілком відповідають «метаморфізованій жанровій природі» (О. Червінська) твору

С. Кларк, в якому чудово уживаються історія, англійська ментальність та вигадка: «“Чи може чаклун вбити людину за допомогою магії”, – запитав лорд Веллінгтон у Стренджа. Стрендж спохмурнів. Здавалося, йому не сподобалося запитання. “Чаклун, думаю, міг би”, – припустив він, – “але джентльмен ніколи”» (“Can a magician kill a man by magic?” Lord Wellington asked Strange. Strange frowned. He seemed to dislike the question. “I suppose a magician might,” he admitted, “but a gentleman never could” (Clarke 2004: с. 224). Навіть одвічна філософська дилема між добром і злом в цьому творі виглядає винятково по-англійськи. Це, як помітила П. Шульман, уже «дихотомія між божевіллям та здоровим глуздом, або людськими істотами, які вірять у добро і зло, і нелюдськими, які їх просто не розрізняють» (“dichotomy is between madness and reason, or perhaps between human beings, who believe in right and wrong, and nonhumans, who just don’t get the distinction”) (Shulman 2004). Адже, як показано у романі, крім магів, лише зачаровані (леді Поул, Арабелла, Стівен Блек) та божевільні (король Георг III, стара сеньйора Дельгадо) здатні бачити і розуміти надприродне та спілкуватись з істотами зі світу Faerie, в якому не працюють людські закони і час збігає по-іншому.

Отже, як бачимо, об’єднуючою текстотвірною характеристикою фентезі Дж. К. Роулінг та С. Кларк є створення паралельних реальностей з одвічним протистоянням добра і зла. Однак Дж. К. Роулінг пропонує читачам новий, цілком вигаданий світ, продуктом фантазії якого від початку і до кінця є авторські фантастичні реалії. Кожна книга серії Роулінг переносить читачів у нові частини цього захоплюючого світу, сповненого магії, пригод і загадок, фентезійних квестів, з характерною відсутністю географічної і часової конкретності. Натомість у романі “Jonathan Strange & Mr. Norrell” чітко виражене поєднання історичної та авторської контекстуалізації (англійський історичний роман доби наполеонівських війн та автентична кларківська міфопоетика), що свідчить про перехід від екземпліфікаційної до модуляційної жанрової ідентифікації в усій повноті її гіпертекстуальних зв’язків (наслідування жанру історичного роману, поєднання цього жанру із жанром фентезі, з авторськими міфологічними структурами та образами, стилізованими під кельтський фольклор), а також його

трансформація в альтернативну історію. Отже, на прикладі роману Сюзанни Кларк “Jonathan Strange & Mr. Norrell” констатуємо множинні ознаки діахронічного жанрового варіювання фентезі зі свідомою заміною конвенційних явищ та історичних реалій гіпотетичними варіаціями на тлі змодельованих парареальностей.

- Бехта, І. (2013). *Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ ст.* Львів : ПАІС, 268 с.
- Гак, В. (1976). О семантической организации повествовательного текста. *Лингвистика текста*, вып. 103, с. 5–14.
- Карп, М. (2018). Контамінована когезія у синтаксемі англійської мультимодальної літературної казки. *Лінгвістичні дослідження*, вип. 48, с. 93–98. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1242817>
- Шеффер, Ж.-М. (2010). *Что такое литературный жанр?* Пер. с фр. С. Зенкина. Москва : Едиториал УРСС, 192 с.
- Alton, A. H. (2009) Playing the Genre Game: Generic Fusions of the Harry Potter Series. In: Heilman, E. E. (ed.). *Critical Perspectives on Harry Potter*. New York; London : Routledge, pp. 199–223.
- Anatol, G. L. (2003). *Reading Harry Potter: Critical Essays*. Westport : Praeger Publishers, 217 p. <https://doi.org/10.5040/9798216005377>
- Armitt, L. (2005). *Fantasy Fiction: An Introduction*. New York : Continuum, 240 p.
- Barron, N. (1990). *Fantasy Literature: A Reader's Guide*. New York : Garland, 586 p.
- Clarke, S. (2004). *Jonathan Strange & Mr. Norrell*. London : Bloomsbury, 588 p.
- Clute, J. (1997). Fantasy. In: Clute, J. and Grant, J. (ed.). *The Encyclopedia of Fantasy*. London : Orbit, pp. 337–339.
- Dundes, A. (2007). *The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Logan : Utah State University Press, 459 p.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge : Cambridge University Press, 190 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511624582>
- Maguire, G. (2004). “Jonathan Strange & Mr. Norrell”: Hogwarts for Grown-Ups. *The New York Times*, September 5.
- Marcus, L. S. (2006). *The Wand in the Word: Conversations with Writers of Fantasy*. Cambridge : Candlewick Press, 280 p.
- Mathews, R. (2002). *Fantasy: The Liberation of Imagination*. London : Routledge, 248 p.
- Miller, L. (2004). When Harry Potter met Jane Austen. *Salon*, September 4. URL: https://www.salon.com/2004/09/04/clarke_13/ (дата звернення: 27.04.2024).

- Robinson, T. (2004). On “Jonathan Strange & Mr. Norrell”. *AVclub*, September 27. URL: <https://www.avclub.com/susanna-clarke-jonathan-strange-mr-norrell-1798199985> (дата звернення: 27.04.2024).
- Rowling, J. K. (2000). *Harry Potter and the Goblet of Fire*. London : Bloomsbury, 636 p.
- Rowling, J. K. (2004). *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. London : Bloomsbury, 317 p.
- Shulman, P. (2004). Fantasy for Grown-Ups. The excellent Jonathan Strange and Mr. Norrell. *Slate*. September 16. URL: <https://slate.com/culture/2004/09/a-fantasy-novel-for-grown-ups.html> (дата звернення: 27.04.2024).
- Stevenson, J. (2004). Strangely strange, but oddly normal. *The Observer*, October 3.
- Timmerman, J. H. (1983). *Other Worlds: The Fantasy Genre*. Bowling Green : Bowling Green University Popular Press, 130 p.
- Wolf, M. J. P. (2012). *Building Imaginary Worlds: the theory and history of subcreation*. New York : Routledge, 394 p.

PARAREALITY AS A STRUCTURAL AND SEMANTIC COMPONENT OF FANTASY GENRE TEXTS

Aliona Matiychak

orcid.org/0000-0002-8190-0427

a.matiychak@chnu.edu.ua

*Department of Foreign Languages for Humanities
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsiubynsky str., 58002, Chernivtsi, Ukraine*

Oksana Marchuk

orcid.org/0000-0002-9216-244X

ok.marchuk@chnu.edu.ua

*Department of Foreign Languages for Humanities
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsiubynsky str., 58002, Chernivtsi, Ukraine*

Abstract. The paper is motivated by new perspectives in expanding the boundaries of the fantasy text analysis in the aspect of its structural and semantic components. Since the thematic context of fantasy is extremely broad, the research is predominantly focused on the plane of parareality, as a variable of the space-time continuum. The article delves into the specificity of pararealities in the texts by J. K. Rowling and S. Clarke. The common textual characteristic of the authors' fantasy is the creation of parallel realities with the eternal confrontation between good and evil. However, J. K. Rowling offers a new, completely fictional world,

the product of fictitious realities with a characteristic vagueness of geographical and temporal specificity. Instead, the novel “Jonathan Strange & Mr. Norrell” by S. Clarke clearly expresses the combination of historical and authorial contextualization (historical novel of the Napoleonic Wars and authentic mythopoetics). As a convergence of real history and fantasy genre the specific character of thematic, hermeneutic and stylistic components of the historical fantasy “Jonathan Strange & Mr. Norrell” indicates the transition from exemplification to modulation of the genre identity with the plenitude of its hypertextual links: imitation of the historical novel, compilation with fantasy format by means of mythological structures and images stylized as Celtic folklore, as well as its transformation into an alternate history. Overall, S. Clarke’s novel is considered as a fantasy genre variation with a conscious replacement of real historical events and conventional phenomena by hypothetical variations against the background of simulated pararealities.

Keywords: fantasy; magic; parareality; mythopoetics; semantic structure; genre variability.

References

- Bekhta, I. (2013). *Avtors’ke eksperymentatorstvo v anhlovni prozi XX st.* [Authorial experimentation in English-language prose of the 20th century]. Lviv : PAIS, 268 p. (in Ukrainian).
- Gak, V. (1976). O semanticheskoi organizatsii povestvovatel’nogo teksta [On the semantic organization of narrative text]. *Lingvistika teksta*, iss. 103, pp. 5–14. (in Russian).
- Karp, M. (2018). Kontaminovana koheziia u syntaksemi anhliis’koï mul’tymodal’noi literaturnoi kazky [Contaminated Cohesion in a Sentence of English Multimodal Literary Fairy Tale]. *Linhvistychni doslidzhennia*, iss. 48, pp. 93–98. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.5281/zenodo.1242817>
- Schaeffer, J.-M. (2010). *Chto takoe literaturnyi zhanr?* [What is a literary genre?]. Translated from the French by S. Zenkin. Moscow : Editorial URSS, 192 p. (in Russian).
- Alton, A. H. (2009) Playing the Genre Game: Generic Fusions of the Harry Potter Series. In: Heilman, E. E. (ed.). *Critical Perspectives on Harry Potter*. New York; London : Routledge, pp. 199–223.
- Anatol, G. L. (2003). *Reading Harry Potter: Critical Essays*. Westport : Praeger Publishers, 217 p. <https://doi.org/10.5040/9798216005377>
- Armitt, L. (2005). *Fantasy Fiction: An Introduction*. New York : Continuum, 240 p.
- Barron, N. (1990). *Fantasy Literature: A Reader’s Guide*. New York : Garland, 586 p.
- Clarke, S. (2004). *Jonathan Strange & Mr. Norrell*. London : Bloomsbury, 588 p.
- Clute, J. (1997). Fantasy. In: Clute, J. and Grant, J. (ed.). *The Encyclopedia of Fantasy*. London : Orbit, pp. 337–339.

- Dundes, A. (2007). *The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Logan : Utah State University Press, 459 p.
- Fauconnier, G. (1994). *Mental spaces: Aspects of meaning construction in natural language*. Cambridge : Cambridge University Press, 190 p.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511624582>
- Maguire, G. (2004). “Jonathan Strange & Mr. Norrell”: Hogwarts for Grown-Ups. *The New York Times*, September 5.
- Marcus, L. S. (2006). *The Wand in the Word: Conversations with Writers of Fantasy*. Cambridge : Candlewick Press, 280 p.
- Mathews, R. (2002). *Fantasy: The Liberation of Imagination*. London : Routledge, 248 p.
- Miller, L. (2004). When Harry Potter met Jane Austen. *Salon*, September 4. URL: https://www.salon.com/2004/09/04/clarke_13/ (accessed: 27.04.2024).
- Robinson, T. (2004). On “Jonathan Strange & Mr. Norrell”. *AVclub*, September 27. URL: <https://www.avclub.com/susanna-clarke-jonathan-strange-mr-norrell-1798199985> (accessed: 27.04.2024).
- Rowling, J. K. (2000). *Harry Potter and the Goblet of Fire*. London : Bloomsbury, 636 p.
- Rowling, J. K. (2004). *Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*. London : Bloomsbury, 317 p.
- Shulman, P. (2004). Fantasy for Grown-Ups. The excellent Jonathan Strange and Mr. Norrell. *Slate*. September 16. URL: <https://slate.com/culture/2004/09/a-fantasy-novel-for-grown-ups.html> (accessed: 27.04.2024).
- Stevenson, J. (2004). Strangely strange, but oddly normal. *The Observer*, October 3.
- Timmerman, J. H. (1983). *Other Worlds: The Fantasy Genre*. Bowling Green : Bowling Green University Popular Press, 130 p.
- Wolf, M. J. P. (2012). *Building Imaginary Worlds: the theory and history of subcreation*. New York : Routledge, 394 p.

Suggested citation

Matyichak, A. and Marchuk, O. (2024). Parareal’nist’ iak strukturno-smyslova skladova tekstiv fenteziinoho zhanru [Parareality as a Structural and Semantic Component of Fantasy Genre Texts]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 109, pp. 58–73. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2024.109.058>

Стаття надійшла до редакції 26.05.2024 р.
Стаття прийнята до друку 27.06.2024 р.